

## ПОШУКІ «ALBARUTHENIA»: УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ – ЛЮДМІЛА РУБЛЕЎСКАЯ

Праблема засваення і асэнсавання гісторыі мастацкай літаратурай заўсёды адыгрывала важную ролю і становілася яшчэ больш актуальнай у пераломныя моманты развіцця грамадства. Працэс рэцэпцыі і рэканструкцыі слоўным мастацтвам падзей «свой даўніны» характарызуецца актыўным выкарыстаннем шырокага дыяпазону літаратурных жанраў і мастацкіх сродкаў. Пісьменнікі не проста ўзнаўляюць падзеі мінулага, але ствараюць шырокапанарамнае палатно нацыянальнай гісторыі, адраджаючы такім чынам культуру і мінуўшчыну Беларусі. Мастацкая інтэрпрэтацыя гісторыі, як вядома, істотна ўплывае на фарміраванне жыццёвай пазіцыі рэцыпіента, на засваенне ім традыцый духоўнай спадчыны, дазваляе ў вобразнай форме выявіць уклад канкрэтнай гістарычнай асобы ў працэс станаўлення генетычнага коду нацыі. Так, А. Талстой, характарызуючы спецыфіку ўвасаблення гістарычных падзей у літаратурнай творчасці адзначаў: «У кожным мастацкім творы – у тым ліку і ў гістарычным рамане, у гістарычнай аповесці – мы перш перш за ўсё фантазію аўтара, які ўзнаўляе па абрыўках дакументаў, што дайшлі да нас, жывую карціну эпохі і асэнсоўвае гэту эпоху» [2, с. 154].

Лепшыя набыткі беларускай гістарычнай літаратуры сталі духоўным і культурным скарбам нацыі, які патрабуе не проста захавання, але далейшага навуковага вывучэння з улікам апошніх дасягненняў літаратуразнаўства. Гуманістычны патэнцыял твораў пра мінулае значна паглыбляе грамадскую і індывідуальную свядомасць, садзейнічае выхаванню нацыянальнага самаадчування і патрыятызму.

Уладзімір Караткевіч усёй сваёй творчасцю імкнуўся знайсці крыніцу духоўнай і ментальнай годнасці беларускай нацыі, звяртаючыся да асэнсавання розных гістарычных падзей і пераломных момантаў у беларускай гісторыі. Там, у мінуўшчыне пісьменнік бачыў код «Albaruthenia» і крыніцу духоўнай мужнасці і нацыянальнай самабытнасці беларусаў. Так, нечакана ўзнёсла называлі землі нашай краіны ў Сярэднявеччы: «Назва “Белая Русь” упершыню згадана ў ананімным лацінамоўным рукапісе другой палова XIII ст. <...> Праз стагоддзе “Белую Русь” неаднаразова згадваў у вершах паўднёваўкраінскі паэт Пётр Зухэворт. <...> У паведамленні польскага храніста Яна Чарнкоўскага (1300–1387) за 1382 г. гэтая назва ўпершыню звязана з канкрэтным горадам: літоўскі князь Кейстут, паланіўшы Ягайлу, загадаў пасадзіць яго разам з маці ў “castro Albae

Russiae, Polock dicto”. Гэтыя лацінамоўныя тэксты і з’яўляюцца самымі раннімі крыніцамі, у якіх сустракаецца першапачатковая форма цяперашняй назвы Беларусі» [1, с. 9], латынь была мовай адукаваных еўрапейцаў Сярэднявечча, таму на пацёртых ад часу картах замест назвы Беларусь можна ўбачыць Albaruthenia.

Код «Albaruthenia» У. Караткевіч бачыў менавіта ў лёсе беларускага народа, гістарычных старонках барацьбы беларусаў за свабоду, за маральнае, а не толькі фізічнае разняволенне, а каб разгадаць яго, «імкнуўся да стварэння ўніверсальнага гістарычна-рамантычнага жанру, дзе на роўных уладараць канкрэтны факт і мастацкая выдумка» [4, с. 24]. І прытчамі, і легендамі, і мастацкімі летапісамі, і містыфікацыямі-ўтопіямі сталі гістарычныя творы У. Караткевіча, а сам пісьменнік неаднаразова адзначаў: «У падзеях мінулага, – нашы карані. А дрэва без карэння не можа ні існаваць, ні тым больш прыносіць плоды» («Літаратура і мастацтва», 21 ліпеня 1967 г.).

Мастацкаму ўвасабленню гістарычных падзей У. Караткевіч прысвяціў раманы «Хрыстос прыямліўся ў Гародні», «Каласы пад сярпом тваім», «Чорны замак Альшанскі», пралог да рамана «Нельга забыць», аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» і інш. Са старонак гэтых твораў паўстае шырокая галерэя змагароў за народнае шчасце, прарокаў, інтэлігентаў, рыцараў, лёсы якіх неадрыўныя ад гістарычных падзей і абумоўлены ім. Пісьменнік не толькі ўзнаўляў карціны жыцця сярэднявечча і пазнейшага часу, але і асэнсоўваў гістарычны працэс, імкнуўся спасцігнуць таямніцы чалавечага быцця.

Раман «Каласы пад сярпом тваім» з’яўляецца ў многім выніковым творам пісьменніка, роздумам пра родны край і народ, іх далейшы лёс. У ім выявілася яго шчырая любоў да мінулага, імкненне паказаць гісторыю сапраўдную, а не сфальсіфікаваную афіцыйнай гістарыяграфіяй, тыя старонкі яе, што засведчылі няскоранасць беларускага народа і яго вернасць ідэалам свабоды.

Крыніцы беларускасці, духоўнай моцы чалавека У. Караткевіч бачыў найперш у сям’і, у выхаванні, заснаваным на ўшанаванні памяці пра слаўных продкаў. Пісьменнік з гэтай мэты выкарыстоўваў вобразы-сімвалы коласа і зерня, дрэва і галін як спосабы раскрыцця сувязі паміж мінулым і будучым. У. Караткевіч таксама адлюстроўвае выключную ролю адукацыі і самаадукацыі для фарміравання грамадзянскасці, нездарма Алесь Загорскі навучаецца спачатку ў Віленскай гімназіі, а пасля – у Пецябургскім універсітэце. Варта адзначыць, што навучанне, якое кардынальным чынам адрознівалася ад сямейнага выхавання Загорскіх, не выклікае ў героя поўнага прымання.

Л. Рублеўская стала годнай пераемніцай і паслядоўніцай традыцый У. Караткевіча, якая не толькі рамантызуе беларускую мінуўшчыну, але і імкнецца запаланіць чытача «скарбамі» і тайнамі нацыянальнай гісторыі, што ў пісьменніцы выдатна атрымліваецца, бо менавіта ў яе творчасці ў сканцэнтраваным выглядзе ўвасоблена «вытанчаная самота найноўшай беларускай літаратуры па гонары і годнасці сапраўднай беларушчыны як квінтэсэнцыі нацыянальнага быцця» [3, с. 1062].

Раман «Сутарэнні Ромула» (2009–2010) прысвечаны асэнсаванню тэмы сталінскіх рэпрэсій, цікавасць да мастацкай рэканструкцыі якой у Л. Рублеўскай «разгортваецца ў паўнаважнае мастацкае даследаванне. Яго плёнам становіцца мастацкая гісторыя выжывання самой нацыянальнай ідэі і беларушчыны як яе «ўрэчаўлення» падчас рэпрэсій 1920–1930-х гадоў» [3, с. 1079].

Раман Л. Рублеўскай можна ў пэўнай ступені далучыць да твораў постмадэрнісцкай літаратуры, гэта «раман-лабірынт, тэкст-сутарэнні, адметнасць жанравай структуры якога не вытлумачаецца праз “калажавае” счапленне разнастайных элементаў. У дадзеным выпатку мы маем справу з міжжанравай раманнай паліформай. У адрозненне ад “паралельных” хранатопаў папярэдніх твораў Л. Рублеўскай, у “Сутарэннях Ромула” розныя часавыя пласты (XV і XVI стагоддзі, пачатак XIX, першая палова XX (1919 год, канец 1920-х – 1930-я гады, другая палова 1940-х), пачатак XXI стагоддзя) не чаргуюцца па прынцыпе “чарапіцы”, а як бы зрошчваюцца ў нераўнаважнае цэлае, прарастаюць адно ў адным – і “высвечваюцца” адно праз аднаго» [3, с. 1080].

Дзеянне рамана пачынаецца ў турэмнай бальніцы НКУС: яшчэ не стары лекар Вяжэвіч (такое вызначэнне прафесіі героя дае сама аўтарка, падкрэсліваючы сутнасць яго роду заняткаў) узгадвае свайго апошняга пацыента Варановіча, у сям’і якога прад і доктара служылі спаконвеку.

Асноўныя ж падзеі адбываюцца на пачатку XXI стагоддзя. У рамане паўстае цэлая галерэя сучаснікаў, якія адначасна з’яўляюцца захавальнікамі традыцый сваіх слаўных прашчураў: Ася (Арсенія) Вяжэвіч, стваральнік беларускага фэнтэзі Вячка Скрыніч (Славік Скрынкін) і гісторык, графскі нашчадак Даніла Раманавіч Корб-Варановіч. Сучаснасць у сваю чаргу неаднаразова перарываецца сюжэтнай лініяй, што разгортваецца ў гады сталінскіх рэпрэсій, у якой адлюстроўваецца канфлікт на нацыянальнай глебе паміж Алесем Вяжэвічам (продкам Арсеніі) і Апанасам Корб-Варановічам (прадзедам Данілы).

Маладая літаратарка Ася Вяжэвіч ужо чатыры гады працуе рэдактарам у выдавецтве «Сокал-прынт», ненавідзіць сваю працу і марыць вызваліцца ад яе. І

нарэшце мары гераіні спраўджваюцца, яна нібыта пераносіцца з цяперашняга часу ў пачатак мінулага стагоддзя, трапіўшы на выставу-алаверды, пазнаючы ў шэрагу твораў з калекцыі жывапісу XIX стагоддзя сябе (партрэт Марыі Корб-Варановіч. Невядомы мастак, пач. XIX ст.).

Пісьменнік-фантаст Вячка Скрыніч прапаноўвае дзяўчыне, у якую даўно закаханы, стаць гераіняй напісанага ім рамана, каб «пражыць» яго, дакладней, ён ставіць Асю перад фактам, што яна ўжо ўвайшла ў Вялікую гульню, зачытваючы для пацверджання ўрывак з рукапісу, дзе апісваюцца падзеі, якія толькі што перажыла дзяўчына.

Яшчэ адным прыкладам постмадэрнісцкага ў творы становіцца тое, што «“шматслойная” рэальнасць, у якой існуюць героі рамана, аказваецца толькі адной з сюжэтных калізій Кнігі, якую піша-пражывае “вядомы аўтар беларускага фэнтэзі” Вячка Скрыніч <...> і дзейнымі асобамі якой становяцца Ася і Даніла» [З, с. 1080–1081]. Па выказванні самога Вячкі, яго раман – слаёны пірог з адлегласцю амаль у стагоддзе паміж слаямі, у поўнай меры словы героя датычацца і жанравага вызначэння рамана Л. Рублеўскай.

Гістарычная скіраванасць позірку аўтаркі прывяла да адлюстравання ў творы рэальных гістарычных асоб і падзей: У.М. Ігнатоўскі, В. Ластоўскі, Я. Лёсік, М. Чарот, М. Зарэцкі, А. Дудар, пажар у клубе імя Дзяржынскага 3 студзеня 1946 г., пуск першага трамвая ў Мінску і інш., актыўнага выкарыстоўвання чужога тэксту: вершы Я. Купалы, У. Дубоўкі і У. Караткевіча, фрагменты старажытных тэстаментаў, цытаты з падарожных нататкаў XVI стагоддзя «Перагрынацці» Генрыхы Вольфа з Цюрыхы і інш.

#### Літаратура

1. Сагановіч, Г. Нарыс гісторыі Беларусі ад старажытнасці да канца XVIII стагоддзя / Г. Сагановіч. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2001. – 412 с.
2. Толстой, А. О литературе и искусстве : Очерки. Статьи. Выступления. Беседы. Заметки. Записные книжки. Письма / А. Толстой. – Минск : Наука и техника, 1984. – 468 с.
3. Шаўлякова-Барзенка, І. Л. Людміла Рублеўская / І. Л. Шаўлякова-Барзенка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. – Т. 4, кн. 3. – Мінск, 2014. – С. 1062–1084.
4. Шынкарэнка, В. К. Нястомных пошукаў дарога: праблемы паэтыкі сучаснай беларускай гістарычнай прозы / В. К. Шынкарэнка. – Мінск : Беларус. навука, 2002. – 208 с.